

Милош КРИВОКАПИЋ /Подгорица/

ЛЕКСЕМСКИ И ДРУГИ ИНФИЛТРАТИ У ЈЕЗИКУ ЦРНОГОРСКЕ ШТАМПЕ

Сваки језик је мање-више отворен за стране утицаје. Наравно, један језик, најчешће прихвата оно што не ремети његове законитости, што се потпуно уклапа у архитектуру језичког израза, а доприноси његовом богаћењу. Прилив страних ријечи у један језик узрокују историјски, економски, културни и уопште цивилизацијски контакти, потреба општења и терминолошког усаглашавања, као и многи други чиниоци и процеси. Настанак нових појмовних јединица намеће нове ријечи из страних језика. Нови појам може се именовати и импровизованим општим изразом и лексикализованом синтагмом¹. Па ипак, са новим појмом најчешће се преузима термин одговарајућег језика. Различити аспекти адаптације страних ријечи били су предмет лингвистичких истраживања. Таквим истраживањима дали су допринос и неки лексикографи у својим рјечницима страних ријечи (Милан Вујаклија: *Лексиком страних ријечи и израза*, Загреб, 1970; Братољуб Клаић: *Велики рјечник страних ријечи, израза и кратица*, Загреб, 1968; Абдулах Шкаљић: *Турцизми и српскохрватском-хрватскосрпском језику*, Сарајево, 1973; Стана Шехалић: *Школски лексикон страних речи*, Земун, 1997. и др). Међутим, „недостају веће студије у којима би, на ширем плану, биле разматране везе нашег језика са другим језицима у синхронијској и дијахронијској персективи.”²

¹ Живојин Станојчић и Љубомир Поповић: *Граматика српског језика*, Београд, 1992. стр. 171.

² Милорад Дешић: *Из српскохрватске лексике*, Никшић 1990. стр. 73.

У нашем лексичком (рјечничком) фонду, који је стално отворен за неконтролисани прилив страних ријечи, има пуно потребних и излишних, књижевних и некњижевних туђица. „Неки пут је страна ријеч застарјела, али њене изведенице не сматрају се таквим.”³ На примјер, *буква* (руска ријеч) застарјела је у значењу слова, али су књижевне њене изведенице: *буквалан*, *буквар* и др. Од посебног је значаја семантички однос стране ријечи према одговарајућој нашој. При уласку у наш језик страна ријеч често има мање значења од одговарајуће наше ријечи. Међутим, током времена туђица добија мноштво значења. Тако, на примјер, именица *кана* (старолат. *sappa*) има данас деветнаест значења. Семантичка разуђеност ове ријечи у вези је са додиривањем значења са ријечју глава.

Контролисани, селективни прилив туђица пожељан је, неконтролисани подрива темеље, руши језичке законитости, домаћи лексички фонд потискује на маргину. Сувишне су све туђице које имају адекватну замјену у нашем језику, а њих није мало. Такве туђице преплавиле су странице црногорских листова. Поред страних лексема, ту су и многи изрази и реченичне конструкције по угледу на стране језике. Новинарски стил, који се одликује кратком реченицом и избором ријечи познатим најширем кругу читалаца, захтијева прецизну и успјелу употребу језика, избор оних ријечи и израза којима се најпотпуније ствара информација. Већина новинара губи то из вида, оптерећује текст мноштвом непотребних туђица. Такве су лексеме преузете из:

— **латинског језика:** *апсурд* (бесмисао, глупост, немогућност), *аверзија* (одвратност, одбојност, нетрпељивост, зазор), *бестијалан* (животињски, звјерски, суров, окрутан), *деструкција* (разграђивање, пустошење, расип, разарање, уништење), *девастација* (пустошење, уништење, харање), *диспаратан* (неспојив, несложив, несагласан, опречан), *дивинизирати* (обожавати), *фрагилан* (трошан, слаб, ломан, нејак, неотпоран), *инсинуација* (подвала, подметање), *инвазија* (најезда, навала), *оферирати* (нудити, поднијети понуду, молбу; нудити на продају; приносити, жртвовати, приказивати), *рапидан* (хитар, плаховит, брз, жустар, нагао, пријек, муњевит, изненадан), *рустикалан* (сељачки, пољски), *сукус* (срж, бит; снага, једрина, суштина), *тутор* (старатељ, старалац), *вакантан* (празан, слободан), *варирати* (мијењати, уносити промјену; мијењати се, колебати се, разликовати се), *варијабилан* (про-

³ Милорад Дешић: *Из српскохрватске лексике*, Никшић 1990, стр. 73.

мјенљив, колебљив, несталан, непостојан), *верзиран* (вјешт, упућен, искусан, учен, вичан, обавијештен, извјежбан, спретан) и др.

— **италијанског језика:** *арестовати* (затворити, притворити, утамничити), *багателан* (јефтин, неважан, тричав), *бала* (свежањ, смотак, труба, дењак), *бокун* (комад, залобај), *бордижати* (крстарити, једрити против вјетра; владати се према околностима), *бутига* (трговина, продавница, дућан), *цитадела* (тврђава, утврда, упориште), *ћакулати* (чаврљати, ћаскати, брбљати), *филуга* (ладица, шајка), *формулар* (образац), *мушкетати* (стријељати), *мргињ* (међа гранична, ивица), *милиораменат* (принов), *мовештати* (покренути), *питура* (боја), *портик* (ходник), *подумента* (темељ), *стимадур* (процјенитељ), *трибунал* (суд), *турнир* (надметање), *шкатула* (кутија), *шкуре* (капци на прозору), *шкур* (таман, мрк, мрачан), *шкрит* (рукопис, спис), *шкриња* (сандук, ковчег), *шпијун* (доушник, потказивач, ухода) и др.

— **француског језика:** *асортиман* (избор), *бизаран* (настран, необичан, чудноват), *бламажа* (срамота, осрамоћење, ругло), *блесура* (озљеда, повреда, рана), *бордура* (поруб, обруб, опшав, окрајак), *браниша* (струка, грана, нпр. трговачка, индустријска), *бруталан* (суров, груб, напрасит; дивљачки, животињски, неотесан), *дебакл* (пораз, пропаст, слом), *дебата* (расправа, спор), *деранжирати* (узнемиравати, реметити, ометати, сметати; покварити, пореметити, побркати), *плафон* (таваница; вриједност, домет), *резоновати* (мислити, размишљати, умовати, расуђивати), *третман* (поступање, поступак, прилаз, начин разматрања неког питања; начин лијечења);

— **грчког језика:** *аутарх* (самовладар, самодржац, деспот), *аутархија* (самовлада, самодрштво), *аутокефалан* (самосталан, независан), *аутономија* (самосталност, независност, самоуправа), *бласфемџија* (погрда, псовка, богохуљење, обесвећивање), *дијапазон* (опсег, обим, распон уопште), *дијастема* (размак, одстојање, међупростор; интервал, пауза), *дијафора* (разлика, различитост, неједнакост, неслога, спор), *јектика* (сушица, туберкулоза), *кома* (зарез, запета; дубока несвијест у којој болесник не реагује на спољне надражаје), *порнија* (прељуба, блуд, бестидност, развратност), *порозис* (окорјелост; сраслост преломљених костију), *периферија* (предграђе; крај, ивица; споредно, небитно), *пироман* (паликућа), *том* (свезак, књига, дио), *фаго* (ждероња, изјелица), *фока* (туљан);

— **њемачког језика:** *бина* (позорница, сцена), *бирцаус* (крчма, гостионица), *борер* (бургџија, сврдло), *бреновати* (коврцати косу; зарезивати некога), *бремза* (кочница), *цимерман* (тесар, дрводјела), *цурик* (на-

зад, натраг), *цукар* (шећер), *цугати* (пити, пијучкати), *цвибак* (двопек, препеченац), *цвика* (клин, ексер), *цајтнот* (временски шкрипац, недостатак времена, тијесан временски рок), *хаузмајстор* (настојник куће, домар, кућепазител), *шамла* (клубица, мала ниска столица без наслона), *шанац* (ров, јарак), *шверц* (недозвољена трговина, кријумчарење, „црна берза”), *шлосер* (бравар), *шнајдер* (кројач), *шлиф* (углађеност, финоћа у понашању), *шлус* (крај, завршетак), *шлеповати* (теглити, вући), *шмизла* (каћиперка, кокета), *шогор* (женин брат, шурак, пашеног), *штур* (врпца, узица, гајтан; у картању: уплаћени новац (улози) свих играча);

— **енглеског језика:** *бизнис* (уносан посао, трговина, пословна струка), *бизнисмен* (послован човјек, трговац уопште), *блеф* (обмана, трик), *борд* (колегијум, одбор; сто за којим се држе сједнице, савјетовања), *бос* (шеф, газда, послодавац), *брокер* (трговачки посредник, мешетар), *бум* (нагли успјех, нагли успон), *буфон* (шаловичина, лакрдијаш, комичар), *флерт* (забављање, удварање, очијукање, кокетирање), *партнер* (учесник, друг у послу, садруг, саиграч, савласник, сарадник), *сноб* (помодар, уображен човјек), *стек* (комад меса, бифтек), *стокирати* (ускладиштити, стварати залихе робе), *тинејџери* (пубертетска омладина од 13 до 19 година), *тренд* (склоност, тенденција, тежња);

— **турског језика:** *адет* (обичај, навика), *баксуз* (кобан, несрећан, злосрећан), *бакиши* (поклон, напојница, мито, награда за учињену услугу), *бекрија* (пијаница, лумп), *буџак* (угао, ћошак), *ћар* (зарада, корист), *ћата* (писар), *ћеф* (добра воља, добро расположење, жеља, уживање), *ћифта* (тврдица, шкртица, зеленаш), *дувар* (зид), *душманин* (непријатељ, злобник, злотвор), *ћумрук* (царина), *фајда* (корист, добитак), *курталисати* (ослободити, спасти, избавити, ријешити се невоље), *куршум* (пушчано зрно, тане), *кусур* (остатак новца који продавац враћа купцу), *тумбати* (превртати, преокретати), *чакија* (цепни ножић), *чатрња* (сиротињска кућа, удерица), *целат* (крвник, извршилац смртне казне), *џин* (горостас, див), *џумбус* (неред, збрка, лом; забава, игра), *џуца* (човјек ниска раста, слабић, простак, ништарија);

— **мађарског језика:** *багља* (пластић, навилјак), *чаларан* (варљив, пријеваран), *чатрња* (накапница, цистерна), *чопор* (крдо, руља), *фајта* (сој, врста, пасмина, раса), *фела* (врста), *пајташ* (друг, пријатељ), *парта* (осмртница), *вашар* (сајам), *винцилир* (виноградар);

— **руског језика:** *благодарност* (захвалност), *благозвучан* (складан), *извјестан* (неки, некакав, одређен), *небесклон* (видик, обзор, хоризонт), *погружен* (скрушен, сломљен, клонуо, покоран, понизан), *превасходство* (висост, преузвишеност), *прибрежан* (приобални, обалски),

сладострасник (разблудник), *случити се* (десити се, догодити се, збити се), *тјелохранитељ* (прагилац, чувар нечији), *уштрб* (штета, квар, губитак), *жител* (становник), *трезвен* (тријезан);

— **чешког језика:** *добробит* (благостање, бољитак), *досталан* (довољан), *дотичан* (овај, онај и сл), *дражба* (јавна продаја, надметање), *друготан* (другоразредни, споредни), *накладник* (издавач), *насушни* (свагдашњи, пријекно потребан), *покус* (проба), *плодина* (плод, род), *почивши* (покојни), *позорност* (пажња), *преодољети* (надвладати, надјачати, надмашити, одољети), *уплив* (утицај), *високопаран* (охол, поносит, надут) и др.

Због непознавања значења ријечи често се нађу наше и стране ријечи истог значења, и то у истом исказу. На примјер: *аспект* и *гледите*, *инвестиција* и *улагање*, *лидер* и *вођа*, *покус* и *проба*, *трампа* и *замјена* и др. Понекад се једна страна ријеч замјенује другом иако нијесу истозначне. Тако, на примјер, умјесто ријечи *специјално* (прил. посебно, нарочито, особито) употреби се *специјес* (посебна врста, подврста неког рода), *перкурзија* (лат. претрчавање, прелажење, прелијетање; премишљање на брзу руку) умјесто ријечи *перкусија* (ударање, судар, потрес), *експонат* (изложбени предмет) умјесто ријечи *експонент* (представник неке групе, организације, изложитељ), *индиција* (знак, предзнак, симптом) умјесто ријечи *индикација* (показивање, означавање, ознака, упутство), *актови* (слике нагог тијела) умјесто *акта* (списи) и др.

Утицај страних језика испољава се у многим изразима и конструкцијама реченица. Кад су у питању изрази и конструкције реченица по угледу на стране језике, њемачки језик је на првом мјесту. Под утицајем њемачког језика настали су изрази: *носити се мишљу*, *носити се с ким или чим*⁴. Израз: *носити се мишљу* може се замијенити глаголима: *намјеравати*, *канити* и сл., а израз: *носити се с ким или чим* глаголом: *борити се*. Прилог *наводно* (према њем. англеблицх)⁵ у штампи је незамјењив, а може се замијенити изразом: како кажу, прилогом *тобоже* каткада, али не увијек. Именица *мјера* је ријеч привилегована у новинарству, употребљава се умјесто наредбе, одредбе, прописа, радње усмјерене према постизању циља (њем. *Massnahme*)⁶: политичке мјере, економске мјере, заштитне мјере, мјере за оздрављење, мјере за уништење и др. Пошто ријеч *мјера* не садржи значење поступка или радње, треба је избјећи, конструисати реченицу без ње. Глагол *ожени-*

⁴ Славко Павешаћ: Језички савјетник с граматиком, Загреб, 1971. стр. 165.

⁵ Славко Павешаћ: Језички савјетник с граматиком, Загреб, 1971. стр. 158.

⁶ Славко Павешаћ: Језички савјетник с граматиком, Загреб, 1971. стр. 147.

ти употребљава се у значењу: узети за жену, ожени се. Прелазно се може употријебити кад је у питању мушкарац (објекат): ожени сина. Глагол *оженити се*, *женити се* има допуну у инструменталу, и то без предлога с(а): оженио се њом, а не њу, како је у штампи (њем. *ein Madchen heiraten*).⁷ Женско се удаје, мушко жени. *Преломити с ким или с чим* (њемачка фраза)⁸ има адекватну замјену: *раскинути с ким или с чим*. Глагол *захвалити* (захваљивати), који у нашем језику има позитивно значање, употребљава се у штампи умјесто повратног глагола *захвалити се* (*захваљивати се*), наравно, под утицајем њемачког језика (њем. *sich bedanken*)⁹. Повратни глагол *захвалити се* (*захваљивати се*) у нашем језику значи: *одрећи се* (чега). Иако у нашем језику не постоји глагол *чудити*, већ само *чудити се*, у штампи се јавља: *чуди ме да* и сл (германизам).¹⁰ Треба: *чудим се што, чудно ми је што* и сл. Израз: *у знаку* (чега), германизам,¹¹ фреквентан је: *у знаку побједе, у знаку одушевљења*. Адекватна је замјена: *као побједник, побједнички, одушевлено*.

Израз: *у оквиру* (чега) често се јавља у штампи: *у оквиру вијести, у оквиру говора* (западноев. утицај).¹² Адекватна је замјена: *у вијестима, у говору*. У супротности је са принципима нашег језика и израз: *иза* како. Ово стога што предлог *иза* има мјесно, а не временско значење. Треба га замијенити са: *пошто, након што* и др. Будући да предлози *са* и *без* захтијевају различите падеже, туђ је спој:¹³ *са* и *без* (нпр. *са* и *без дозволе*). Такође, ни предлоге *за* и *против* не ваља стављати испред именице¹⁴ (нпр. *за* и *против самосталности*). У прилошкој служби, али без именице, могу се употријебити (нпр. *има гласова за* и *против*). По узору на западноевропске језике¹⁵ створени су изрази: *у случају чега, у случају да*. Најчешће се ови изрази могу замијенити везником *ако*, што одговара нашем језику. Израз: *ради се о* (нечему), германизам,¹⁶ може се замијенити са: *у питању је* (нешто), *ријеч је о* (нечему), *посриједи је* (нешто).

⁷ Славко Павешаћ: Језички савјетник с граматиком, Загреб 1971. стр. 192.

⁸ Славко Павешаћ: Језички савјетник с граматиком, Загреб 1971. стр. 221.

⁹ Славко Павешаћ: Језички савјетник с граматиком, Загреб 1971. стр. 55.

¹⁰ Славко Павешаћ: Језички савјетник с граматиком, Загреб 1971. стр. 324.

¹¹ Иван Клајн: Речник језичких недоумица, Београд 1981. стр. 25

¹² Иван Клајн: Речник језичких недоумица, Београд 1981. стр. 141.

¹³ Иван Клајн: Речник језичких недоумица, Београд 1981. стр. 117.

¹⁴ Иван Клајн: Речник језичких недоумица, Београд 1981. стр. 150.

¹⁵ Иван Клајн: Речник језичких недоумица, Београд 1981. стр. 124.

¹⁶ Славко Павешаћ: Језички савјетник с граматиком, Загреб 1971, стр. 238.

Фраза: *далеко од тога* преузета је из француског језика (*лоин де*). Да би се избјегла ова фраза, треба конструисати реченицу са: „*не само, никако не или тако слично*”¹⁷. Употреба прилога *далеко* уз компаратив и суперлатив (*далеко бољи, далеко најбољи*) није у складу са принципима нашег језика. Адекватна замјенан за прилог *далеко*: *много, знатно, кудикамо (знатно бољи, кудикамо најбољи)*. Утицај француског језика испољава се и у конструкцији реченице са: *без да*. Да би се избјегао страни утицај, треба употријебити „негативну реченицу с везником *а, макар, иако, мада, премда*”¹⁸.

Тема о нечему (нпр. *тема о култури*), а не *нечега (тема културе)*, како је у штампи. *Говорити на тему* у духу је руског,¹⁹ али не и нашег језика. Наш језик захтијева локатив: *говорити о теми*. Могуће је избјећи ријеч *тема* и говорити о конкретном: *култури, савременом животу* и др. *Упражњавати нешто* (русизам)²⁰ може се замијенити са: *бавити се нечим*. Глагол *косити се*, који има значење: *не слагати се с ким или чим, противити се коме, чему*, у штампи се јавља у значењу: *доицати се* (рус. *утицај*)²¹, што не одговара нашем језику.

Дискусија (лат. ријеч) погрешно се примјењује на поједину особу (у његовој *дискусији, њена дискусија* и др). Треба рећи: *у његовом излагању, њена изјава*. Ово стога што ријеч *дискусија* има значење: *расправа између више особа*.

Странице црногорских дневних листова широм су отворене за неконтролисани, неселективни прилив туђица, што је последица не само помодарства него и недовољног познавања нашег језика, посебно богатог лексичког фонда. Сувишна употреба туђица отежава разумијевање, информацију чини нејасном, потискује наше лексеме на маргину, обесмишљава наш лексички фонд. Пожељне су само оне стране ријечи за које немамо адекватну замјену у нашем језику, остале су сувишне, што треба поштовати ако се жели разумијевање исказа, заштита свог језика. Изрази и конструкције реченица по узору на стране језике у супротности су са законитостима нашег језика, па их треба сузбијати. У свему овоме незамјенљива је улога лектора и редактора у дневним листовима.

¹⁷ Иван Клајн: Речник језичких недоумица, Београд 1981. стр. 128.

¹⁸ Иван Клајн: Речник језичких недоумица, Београд 1981. стр. 16.

¹⁹ Иван Клајн: Речник језичких недоумица, Београд 1981. стр. 134.

²⁰ Славко Павеша: Језички савјетник с граматиком, Загреб 1971, стр. 298.

²¹ Славко Павеша: Језички савјетник с граматиком, Загреб 1971, стр. 125.

Mr Miloš KRIVOKAPIĆ

LEXEME AND OTHER INFILTRATES IN THE
LANGUAGE OF MONTENEGRIN PRESS

Summary

In this work, the author analyses the language of daily newspapers and concludes that there is uncontrolled, unselectable inflow of foreign words, expressions and constructions taking foreign languages as a role model which is a consequence of insufficient cognition of our own language and fashionableness. Redundant usage of foreign words makes comprehension difficult, makes information unclear, and makes local lexical fond meaningless. Expressions and constructions which take foreign languages as a role model are in collision with regularities of our own language and they should be avoided.

In this sense, the role of editor in daily newspapers is unreplacable.